

**DECIZIA nr.580
din 20 iulie 2016**

**asupra inițiativei legislative a cetățenilor intitulată
”Lege de revizuire a Constituției României”**

Valer Dorneanu	-președinte
Marian Enache	- judecător
Petre Lăzăroiu	- judecător
Mircea Ștefan Minea	- judecător
Mona-Maria Pivniceru	- judecător
Livia Doina Stanciu	- judecător
Simona-Maya Teodoroiu	- judecător
Varga Attila	- judecător
Marieta Safta	- prim magistrat-asistent

1. Cu adresa nr.986 din 22 iunie 2016, înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5978 din 27 iunie 2016, secretarul general al Senatului a transmis Curții Constituționale propunerea legislativă a cetățenilor de revizuire a art.48 alin.(1) din Constituție, înregistrată la Senat cu nr.Bp 293 din 23 mai 2016, împreună cu originalele listei de susținători.

2. Documentația transmisă Curții Constituționale de către Senat cuprinde:

- cererea înregistrată la Biroul Permanent al Senatului sub nr.Bp 293 din 23 mai 2016, prin care Președintele Comitetului de inițiativă, domnul Mihai Gheorghiu, a solicitat înregistrarea propunerii legislative a cetățenilor;

- expunerea de motive „privind adoptarea proiectului de lege pentru modificarea art.48 alin.(1) din Constituția României”;

- propunerea legislativă care face obiectul inițiativei;

- extras din Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.883 din 25 noiembrie 2015, cuprinzând expunerea de motive, propunerea legislativă ce face obiectul inițiativei cetățenești, Avizul Consiliului Legislativ nr.1200 din 6 noiembrie 2015 referitor la inițiativa legislativă a cetățenilor intitulată ”Lege de revizuire a Constituției României” și Declarația de constituire a Comitetului de inițiativă pentru

promovarea propunerii legislative a cetățenilor privind revizuirea art.48 alin.(1) din Constituția României;

- centralizatorul întocmit de Senat cuprinzând numărul de dosare și, respectiv numărul de semnături ale susținătorilor inițiativei legislative, structurat pe județe: Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bihor, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, București, Buzău, Caraș Severin, Călărași, Cluj, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Galați, Giurgiu, Gorj, Harghita, Hunedoara, Ialomița, Iași, Ilfov, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Neamț, Olt, Prahova, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vaslui, Vâlcea și Vrancea, împreună cu tabelele corespunzătoare fiecăruia dintre județele menționate;

- opisuri distincte, pe județe, cu privire la numărul de dosare/semnături valide, întocmite de inițiatori;

- dosarele cu liste de susținători ai inițiativei legislative a cetățenilor, din județele: Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bihor, Bistrița Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, București, Buzău, Caraș Severin, Călărași, Cluj, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Galați, Giurgiu, Gorj, Harghita, Hunedoara, Ialomița, Iași, Ilfov, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Neamț, Olt, Prahova, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vaslui, Vâlcea, Vrancea (total 40 județe și municipiul București).

3. Potrivit **expunerii de motive** care însoțește propunerea legislativă a cetățenilor, aceasta a fost inițiată pentru a înlătura orice echivoc pe care utilizarea termenului de ”soți” în cuprinsul art.48 alin.(1) din Constituție ar putea să-l creeze în conturarea noțiunii de ”familie”, a raportului dintre ”familie” și dreptul fundamental al bărbatului și al femeii de a se căsători și de a întemeia o familie. Se arată că prin înlocuirea termenului de ”soți”, cu expresia ”bărbat și femeie”, se asigură implementarea precisă și literală a unor expresii consacrate cu puterea unor garanții imuabile destinate ocrotirii familiei, recunoscută drept ”elementul natural și fundamental al societății” în art.16 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. În același sens, și în România, doar ”bărbatul și femeia” împreună se bucură de recunoaștere și garantarea universală a dreptului de a se căsători și de a întemeia o

familie pe baza unor importante considerente de natură istorică, culturală și morală specifice societății românești.

4. Se precizează că atât Declarația Universală a Drepturilor Omului, cât și Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale operează în mod intenționat cu noțiunea de „bărbat și femeie”, și nu cu cea de „soți” în ce privește recunoașterea dreptului la căsătorie și consacarea dreptului de a întemeia o familie. Din această perspectivă, se consideră necesară modificarea primului alineat al art.48 din Constituția României, atât pentru a evita dezbateri nenesesare și interpretări contradictorii, cât și pentru a recunoaște în mod neechivoc că dreptul de a întemeia o familie este un drept fundamental destinat bărbatului și femeii, de care ei se bucură nu individual, ci împreună.

5. Potrivit art.16 pct.1 al Declarației Universale a Drepturilor Omului adoptate de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în data de 10 decembrie 1948, *„bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie”*. O formulare similară se regăsește și în Convenția europeană a drepturilor omului, în care art. 12 prevede că: *„Începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept.”*

6. În România, în preocuparea sa continuă de a asigura respectarea obligației constituționale asumate prin art.20 din Constituție, potrivit căruia *„dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte”*, legiuitorul a adoptat în mod expres o definiție a noțiunii de „soți”, începând cu 1 octombrie 2011, dată la care a intrat în vigoare noul Cod civil adoptat prin Legea nr. 287/2009, astfel cum a fost pusă în aplicare prin Legea nr.71/2011. Astfel, art.258 (Familia) alin.(4) precizează: *„În sensul prezentului cod, prin soți se înțelege bărbatul și femeia uniți prin căsătorie.”* În ceea ce privește definiția căsătoriei, art.259 (Căsătoria) alin. (1) precizează: *„Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii.”* Chiar dacă dispozițiile Codului civil sunt de generală aplicare și

reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane, ca subiecte de drept civil, nu poate fi omis riscul ca, sub efectul unor presiuni de moment, extranee dezvoltării durabile și sănătoase a societății, dreptul bărbatului și al femeii de a se căsători și de a întemeia o familie să sufere alterări, îngrădiri și interpretări, chiar legislative, străine de spiritul și interesul fundamental de ocrotire a celei mai importante instituții umane de pretutindeni: familia.

7. Se mai arată că impactul socio-economic al modificării propuse este unul pozitiv, cu efecte ce au potențialul de a contribui la soluționarea unor probleme în materia drepturilor fundamentale ale bărbatului și femeii, și anume ”evoluția demografică îngrijorătoare” și ”rata alarmantă a copiilor născuți în afara căsătoriei.”

8. Potrivit Eurostat, România ocupă locul 5 în Uniunea Europeană cu cele mai multe căsătorii anuale după Lituania, Cipru, Malta și Letonia. Acest fapt indică nu numai că familia și căsătoria au o importanță majoră în societatea românească, ci relevă și existența unei puternice cutume sociale în privința căsătoriei dintre un bărbat și o femeie. La nivel european însă, din cauza lipsei unei politici mai eficiente de protejare a familiei, întemeiate pe actul căsătoriei, cât și datorită apariției și încurajării unor noi forme de conviețuire legale a determinat, din 1965 până azi, o scădere cu 50% a ratei de căsătorie în cele 28 de state membre. Pentru a evita această tendință, statul român trebuie să ia exemplul altor state membre precum Polonia, Croația, Slovacia, Letonia, Lituania și Ungaria în a consfinți explicit căsătoria ca o uniune dintre un bărbat și o femeie și să urmărească o politică durabilă de stimulare și protecție a instituției familiei.

9. Conceptele de familie și de căsătorie derivă din realitatea firească a evoluției socio-umane, ele definind o sumă de drepturi și obligații comune și specifice bărbatului și femeii, priviți împreună, ca elemente intrinseci și naturale ale formării unui cuplu, având ca scop fundamental perpetuarea. Experiența altor comunități umane de-a lungul istoriei a relevat că societățile care nu au respectat și promovat legile naturale de formare, dezvoltare și ocrotire a familiei au dispărut sau au fost absorbite și asimilate de alte grupuri sau forme de organizare și manifestare etnică

consolidate tocmai prin protejarea și asumarea conceptului de familie. Într-un stat de drept, ca formă de organizare democratică, existența normelor sociale este obiectiv necesară în scopul identificării necesității adoptării unor reglementări legale. Protejarea constituțională a familiei împotriva oricăror tentative de erodare a căsătoriei, ca uniune liber consimțită dintre bărbat și femeie, în scopul întemeierii unei familii și al procreării, se impune astfel drept o măsură esențială pentru protejarea poporului român, a identității și unității acestuia în marea familie europeană.

10. În ceea ce privește prevederile dreptului european, statelor membre le revine competența exclusivă de a adopta acte normative în materia instituțiilor juridice specifice dreptului familiei, cu excepția câtorva aspecte cu implicații transfrontaliere în scopul asigurării cooperării judiciare în materie civilă, care este supusă unei proceduri distincte în conformitate cu art.81 (3) al Tratatului de funcționare a Uniunii Europene. În mod specific, în materie de căsătorie, jurisprudența Curții Europene de Justiție (CJUE) confirmă existența unei competențe exclusive a statelor membre. Astfel, în Hotărârea din 1 aprilie 2008, pronunțată în Cauza C-267/06 *Tadao Maruko împotriva Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a precizat că „starea civilă și prestațiile care derivă din aceasta reprezintă materii ce intră în competența statelor membre, iar dreptul comunitar nu aduce atingere acestei competențe”. În Hotărârea din 10 mai 2011, pronunțată în Cauza C-147/08, *Jürgen Römer împotriva Freie und Hansestadt Hamburg*, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a reiterat aceeași poziție, întărind faptul că în materie de stare civilă a persoanelor, competența le revine statelor membre. Se invocă, totodată, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, arătându-se că prevede același punct de vedere în articolul 9 – Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie. Astfel, în documentul explicativ al Convenției care a elaborat Carta se evidențiază faptul că statele membre sunt libere să dispună asupra componentei uniunii căreia îi este atribuit statutul de căsătorie. În acest sens, un număr de 13 state europene au adoptat reglementări constituționale

prin care căsătoria este în mod explicit recunoscută ca uniunea liber consimțită dintre un bărbat și o femeie.

11. Familia și instituția căsătoriei sunt protejate în temeiul art. 8 și art.12 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, norme care reglementează dreptul la viață privată și de familie și dreptul bărbatului și al femeii de a se căsători și întemeia o familie. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a evidențiat în jurisprudența sa recentă privind încălcarea art.8 din Convenție dreptul imuabil al statelor membre de a proteja căsătoria și familia în conformitate cu realitățile sociale specifice fiecărui stat și cu nevoia fiecărei națiuni de a-și proteja valorile sociale fundamentale. De asemenea, instanța europeană a confirmat că dreptul de a se căsători și întemeia o familie înglobează conceptul tradițional de căsătorie dintre un bărbat și o femeie. Curtea Europeană a Drepturilor Omului reține în mod explicit că reglementarea și protejarea căsătoriei ca uniune rezervată exclusiv bărbatului și femeii nu reprezintă în sine o încălcare a art. 8 și/sau 12 din Convenție, în măsura în care și celelalte forme de conviețuire socială se bucură de o recunoaștere și protecție legislativă și dacă o astfel de protecție nu afectează un interes public și general al statului respectiv. Cu toate acestea, cu ocazia adoptării acestei ultime decizii, s-a putut constata cum interpretarea termenului constituțional de „soți” a fost precizată doar prin raportare la punctul de vedere al Guvernului Italiei și al unor organizații nonguvernamentale reprezentante ale unor grupuri minoritare și fără a se ține seama de realitățile sociale ale Republicii Italiene și de opinia majorității cetățenilor acestui stat.

12. În expunerea de motive se mai invocă și Rezoluția Consiliului Drepturilor Omului al Organizației Națiunilor Unite privind protecția familiei din data de 3 iulie 2015, care reafirmă că familia reprezintă grupul natural și fundamental al societății și trebuie în mod esențial protejată de către stat. De asemenea, se admite că familia joacă un rol crucial în prezervarea identității culturale, a tradiției, a moralei și a valorilor societății și se evidențiază faptul că părinții, având obligația primordială de creștere

și protecție a copiilor, sunt primii care au rolul de a-i educa în privința normelor și a valorilor fundamentale ale societății.

13. La dosar au fost depuse o serie de documente și cereri *amicus curiae*, cuprinzând atât argumente în susținerea inițiativei de revizuire a Constituției, cât și împotriva acesteia.

14. Astfel, prin **memoriul *amicus curiae* al Asociației ACCEPT**, înregistrat la Curtea Constituțională cu nr.3409 din 17 iunie 2016, se solicită Curții ca, în exercitarea rolului său de garant al supremației Constituției, să avizeze negativ inițiativa cetățenească, punând capăt astfel unui exercițiu inutil și ilegal, ca fiind manipulator și generator de ură la nivelul întregii societăți.

15. În **memoriul *amicus curiae* formulat de ILGA-Europe, împreună cu organizațiile Amnesty International, ECSOL și International Commission of Jurists**, înregistrat la Curtea Constituțională cu nr.6096 din 28 iunie 2016, se arată, în esență, că ”revizuirea constituțională propusă, dacă este adoptată ca lege, ar contraveni obligației României conform legislației internaționale privind drepturile omului de a respecta, apăra și realiza drepturile omului, inclusiv dreptul de a nu fi discriminat, dreptul la egalitate în fața legii și de ocrotire egală din partea legii și dreptul la respectarea vieții private și de familie”.

16. În **memoriul *amicus Curiae* formulat de Centrul pentru Resurse Juridice, Societatea Academică din România, Institutul pentru Politici Publice, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, Centrul Parteneriat pentru Egalitate, Fundația Agenția de Dezvoltare Comunitară “Împreună”, Centrul pentru Inovare Publică, Asociația ActiveWatch, Centrul Euroregional pentru Inițiative Publice, Centrul de Dezvoltare Curriculară și Studii de Gen: FILIA, Asociația Funky Citizens, Asociația Română Anti-SIDA, Centrul de Resurse pentru Participare Publică, Fundația PACT, Centrul de Studii Juridice și Drepturile Omului, Asociația E-Romnja (Asociația pentru Promovarea Drepturilor Femeilor Rome), Fundația Romanian Angel Appeal, Asociația**

FRONT, Asociația Expert Forum, Centrul European pentru Drepturile Copiilor cu Dizabilități, Asociația Umanistă Română, Asociația Secular-Umanistă din România, Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii - Romani CRISS, înregistrat la Curtea Constituțională cu nr.6240 din 1 iulie 2016, sunt supuse Curții o serie de argumente juridice considerate esențiale, ”în scopul avizării negative a proiectului de lege”.

17. **În intervenția privind propunerea legislativă a cetățenilor de revizuire a Constituției formulată de Organizația ADF Internațional,** transmisă de Coaliția pentru Familie și înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.6472 din 6 iulie 2016, se solicită Curții Constituționale ”să avizeze pozitiv propunerea legislativă” de revizuire a Constituției României.

18. **În memoriul depus de Coaliția pentru Familie, din partea Organizației Liberty Counsel, respectiv *amicus curiae* în sprijinul propunerii legislative a cetățenilor de revizuire a Constituției României,** înregistrat la Curtea Constituțională cu nr.6731 din 14 iulie 2016, se solicită Curții Constituționale să aprobe propunerea legislativă de revizuire a Constituției și să permită referendumul susținut de semnatarii acesteia.

19. **În memoriul formulat de Asociația Medicilor Catolici București,** înregistrat la Curtea Constituțională cu nr.6766 din 15 iulie 2016, se apreciază, în esență, asupra protecției familiei întemeiate pe căsătoria dintre un bărbat și o femeie, cu referire punctuală la educația copiilor.

20. **În memoriul depus de Coaliția pentru Familie, din partea Organizației European Center for Law and Justice, respectiv *amicus curiae* în sprijinul propunerii legislative a cetățenilor de revizuire a Constituției României,** înregistrat la Curtea Constituțională cu nr.6786 din 18 iulie 2016, se arată că propunerea de revizuire a Constituției nu încalcă limitele prevăzute de art.152 din Legea fundamentală.

21. Cu privire la toate aceste memorii, Curtea reiterează cele statuate în jurisprudența sa, în sensul că „procedul intervenției în calitate de *amicus curiae* în procedura din fața Curții Constituționale nu reprezintă o extindere a cadrului procesual

existent [...] Depunerea de note scrise, în aceste condiții, nu echivalează cu atribuirea vreunei calități procesuale [...], ci are semnificația exprimării unei opinii/poziții a unei terțe persoane față de litigiul constituțional asupra problemei deduse instanței *a quo*, cu scopul de a sprijini instanța de contencios constituțional în soluționarea cauzei” (Decizia nr. 887 din 15 decembrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.191 din 15 martie 2016).

CURTEA,

22. Examinând propunerea legislativă a cetățenilor intitulată „Lege de revizuire a Constituției României”, raportul întocmit de judecătorul-raportor, dispozițiile Constituției, ale Legii nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, republicată, precum și ale Legii nr.189/1999 privind exercitarea inițiativei legislative de către cetățeni, republicată, constată următoarele:

23. Competența Curții Constituționale de a se pronunța asupra tuturor inițiativelor legislative de revizuire a Constituției este prevăzută de dispozițiile art.146 lit.a) teza a II-a din Constituție, potrivit cărora Curtea se pronunță ”*din oficiu, asupra inițiativelor de revizuire a Constituției*”.

24. În privința acestei atribuții sunt aplicabile, de asemenea, dispozițiile art.150-152 din Constituție, cuprinse în Titlul VII - *Revizuirea Constituției*, având următorul cuprins:

- Art.150 – *Inițiativa revizurii: ”(1) Revizuirea Constituției poate fi inițiată [...] de cel puțin 500.000 de cetățeni cu drept de vot.*

(2) Cetățenii care inițiază revizuirea Constituției trebuie să provină din cel puțin jumătate din județele țării, iar în fiecare din aceste județe sau în municipiul București trebuie să fie înregistrate cel puțin 20.000 de semnături în sprijinul acestei inițiative.”

- Art.152– *Limitele revizurii: ”(1) Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială nu pot forma obiectul revizurii.*

(2) *De asemenea, nici o revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.*

(3) *Constituția nu poate fi revizuită pe durata stării de asediu sau a stării de urgență și nici în timp de război.*”

25. Întrucât inițiativa de revizuire a Constituției aparține cetățenilor, alături de normele legii organice a Curții Constituționale care reglementează competența acesteia de verificare a constituționalității inițiativelor cetățenești de revizuire a Constituției, sunt aplicabile în cauză și dispozițiile art.7 din Legea nr.189/1999 privind exercitarea inițiativei legislative de către cetățeni, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 516 din 8 iunie 2004. Aceste dispoziții stabilesc obiectul verificării pe care Curtea o realizează în privința îndeplinirii condiției prevăzute de art.150 din Constituție.

26. Potrivit art.7 alin.(1) din Legea nr.189/1999, republicată: *“Curtea Constituțională, din oficiu sau pe baza sesizării președintelui Camerei Parlamentului la care s-a înregistrat inițiativa, va verifica:*

a) caracterul constituțional al propunerii legislative ce face obiectul inițiativei;

b) îndeplinirea condițiilor referitoare la publicarea acestei propuneri și dacă listele de susținători prezentate sunt atestate potrivit art. 5;

c) întrunirea numărului minim de susținători pentru promovarea inițiativei, prevăzut la art. 74 și, după caz, la art.150 din Constituție, republicată, precum și respectarea dispersiei teritoriale în județe și în municipiul București, prevăzută de aceleași articole.”

27. Potrivit art.7 alin.(3) și (4) din Legea nr.189/1999, republicată:

”(3) Curtea Constituțională se pronunță în termen de 30 de zile de la sesizare asupra propunerii legislative și în termen de 60 de zile de la sesizare asupra propunerii de revizuire a Constituției.

(4) Decizia sau, dupa caz, hotărârea Curții Constituționale se comunică președintelui Camerei Parlamentului care a sesizat-o și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.”

28. Art.5 alin.(1) și (3) din Legea nr.189/1999, republicată, la care normele mai sus citate fac referire, prevăd următoarele: *“(1) Atestarea calității de cetățean cu drept de vot și a domiciliului susținătorilor se face de către primarul localității fie personal, fie, în localitățile urbane, și prin funcționarii primăriei împuterniciți de primar în acest scop. Atestarea se face prin verificarea listei de susținători, iar în ceea ce privește domiciliul, în colaborare cu organul local de poliție, dacă este cazul. [...]*

(3) Atestarea de către primar a listei de susținători se face prin semnătura persoanei care a efectuat controlul, cu indicarea actului de împuternicire, dacă este cazul, și a datei când s-a făcut atestarea, precum și prin aplicarea ștampilei. Dacă primarul a solicitat sprijinul organului local de poliție, va semna și reprezentantul acestuia, cu precizarea aspectelor pe care le-a verificat. Semnătura se aplică pe ultima copertă a dosarului cuprinzând listele verificate, aflat la comitetul de inițiativă, după ce a fost confruntat cu cel depus la primărie. Aspectele neatestate se elimină din listă, făcându-se aplicarea dispozițiilor art. 4 alin. (3).”

29. Față de aceste prevederi, Curtea constată că a fost legal sesizată și este competentă să se pronunțe asupra inițiativei legislative a cetățenilor de modificare a art.48 alin.(1) din Constituție. În exercitarea competenței sale în acest cadru constituțional și legal, Curtea verifică:

- **întrunirea numărului minim de susținători pentru promovarea inițiativei, prevăzut la art.150 alin.(1) din Constituție** (500 000 de cetățeni cu drept de vot, precum și **respectarea dispersiei teritoriale în județe și în municipiul București, prevăzute de art.150 alin.(2) din Constituție** (cetățenii ce inițiază revizuirea să provină din cel puțin jumătate din județele țării/cel puțin 20.000 de semnături de susținere în fiecare din aceste județe sau în municipiul București); verificarea are în vedere și condițiile pe care Legea nr.189/1999 le impune, în privința publicării inițiativei legislative cetățenești și a atestării listelor de susținători;

- **caracterul constituțional al propunerii legislative ce face obiectul inițiativei cetățenilor, așadar respectarea limitelor revizuirii prevăzute de art.152 din Constituție.**

30. Nu intră în competența Curții examinarea oportunității propunerii de revizuire a Constituției, aceasta revenind Parlamentului, în calitate de organ reprezentativ suprem, respectiv cetățenilor, care își pot exprima direct voința la referendumul ce constituie ultima etapă a procedurii de adoptare a legilor constituționale, în conformitate cu prevederile art.151 din Constituție. Astfel fiind, considerațiile de această natură cuprinse în cererile *amicus curiae* urmează a fi avute în vedere, în mod corespunzător, în etapele subsecvente controlului de constituționalitate a inițiativei de revizuire a Constituției. Cât privește verificarea listelor de susținători, aceasta vizează atestarea de către primarii unităților administrativ-teritoriale ori de către împuterniciții acestora, iar nu activitatea membrilor comitetului de inițiativă, a modului de colectare a semnăturilor ori a corectitudinii datelor colectate. Analiza acestor din urmă acte sau fapte excedează competenței Curții Constituționale.

31. Procedând la examinarea inițiativei cetățenești de revizuire a Constituției, Curtea constată, mai întâi că propunerea legislativă ce face obiectul acestei inițiative, precum și expunerea de motive care o însoțește, semnată de comitetul de inițiativă format din 16 membri, **au fost publicate în Monitorul Oficial al României**, Partea I, nr.883 din 25 noiembrie 2015, în cadrul termenului de maximum 30 de zile de la emiterea Avizului Consiliului Legislativ nr.1200 din 6 noiembrie 2015, prevăzut la art.3 alin.(4) din Legea nr. 189/1999, republicată.

32. Verificând, în continuare, dacă listele de susținători sunt atestate de către primarii unităților administrativ-teritoriale ori de către împuterniciții acestora, Curtea reține că **atesarea listelor de susținători nu s-a făcut, în unele cazuri, cu respectarea strictă a dispozițiilor legale aplicabile**, constatându-se diverse abateri de la cadrul legal. Există, astfel, liste de susținători care nu sunt atestate (de exemplu: București – Sectorul 6, Caraș-Severin, Constanța, Harghita, Hunedoara, Mureș, Sălaj, Timiș), precum și liste de susținători prezentate în fotocopie (de exemplu: Botoșani,

Călărași, Iași, Suceava, Timiș). S-a mai constatat că atestarea listelor de susținători nu s-a făcut, în unele cazuri, cu respectarea strictă a dispozițiilor art.5 din Legea nr.189/1999, republicată, existând situații în care atestarea calității de cetățean cu drept de vot și a domiciliului susținătorilor, prevăzută la art.5 din Legea nr.189/1999, s-a făcut de către persoane împuternicite de primar, însă în localități rurale (ex: Galați, Vâlcea) sau semnătura din formula de atestare nu aparține primarului, ci viceprimarului, secretarului primăriei, altor persoane (ex: Constanța, Galați, Vâlcea), nu există numărul și/sau data împuternicirii (Vâlcea), lipsește data atestării (ex: Alba, Bacău, Bihor, Brăila, Cluj, Iași, Prahova, Sibiu), formula de atestare este incompletă (ex: Arad, Bistrița –Năsăud, Botoșani, Brăila, Caraș-Severin, Cluj, Satu–Mare, Sibiu, Suceava, Timiș, Tulcea) sau atestarea a fost atașată în fotocopie (ex: Botoșani, Iași, Neamț). Alte omisiuni sau neregularități, cum sunt lipsa precizării exprese a numelui persoanei care a efectuat atestarea, în condițiile în care ștampila aplicată este a primarului, există număr de la registratură, precum și semnătura (ex: Argeș), reținerea eronată a numărului de semnături valide (în mai multe situații au fost constatate erori de calcul sau erori materiale, însă în tabelele centralizatoare s-au reținut datele corecte) sau lipsa unei corelații perfecte între datele Comitetului de inițiativă și datele din formula de atestare a primarului (ex: Vâlcea, Timiș), nu au fost apreciate ca fiind încălcări ale dispozițiilor art.5 din Legea nr.189/1999, câtă vreme atestarea a fost realizată de persoanele prevăzute de textul legal sau operează o prezumție simplă în acest sens. **Susținătorii care nu sunt atestați și cei care sunt atestați cu încălcarea dispozițiilor legale, precum și cei care nu îndeplinesc condițiile de atestare, potrivit mențiunilor cuprinse în listele centralizatoare pe județe, nu pot fi luați în calcul la stabilirea numărului de susținători ai inițiativei legislative.** Scăzând din numărul total al susținătorilor inițiativei legislative (2 760 516) numărul celor ale căror semnături nu au fost legal atestate (62 039), rezultă **un număr total de 2 698 477 de susținători ale căror semnături sunt legal atestate.** Așadar, erorile constatate, explicabile având în vedere numărul foarte mare de susținători înregistrați, nu sunt de natură să atragă neconstituționalitatea inițiativei de revizuire a Constituției, **fiind deci îndeplinită condiția prevăzută de art.150 alin.(1) din Constituție,**

respectiv existența unui număr de cel puțin 500.000 de cetățeni cu drept de vot necesar pentru inițierea revizuirii Constituției.

33. Pe baza examinării dosarelor cu susținătorii inițiativei legislative, inclusiv din punct de vedere al legalității atestării, s-a constatat că un număr de **39 județe** (Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bihor, Bistrița Năsăud, Botoșani, Brașov, Brăila, Buzău, Caraș Severin, Călărași, Cluj, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Galați, Giurgiu, Gorj, Hunedoara, Ialomița, Iași, Ilfov, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Neamț, Olt, Prahova, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vaslui, Vâlcea, Vrancea) **și municipiul București îndeplinesc, fiecare, condiția de a avea cel puțin 20.000 de semnături legal atestate în susținerea inițiativei legislative.** Practic, este vorba despre toate județele din care s-au colectat semnături, cu excepția județului Harghita. Astfel fiind, Curtea constată că **este întrunită și condiția dispersiei teritoriale, prevăzută de art.150 alin.(2) din Constituție.**

34. Constatând îndeplinită cerința referitoare la inițiatorii revizuirii, Curtea va proceda, în continuare, la verificarea **caracterului constituțional al propunerii legislative ce face obiectul inițiativei cetățenilor**, ceea ce presupune examinarea acesteia în raport de dispozițiile art.152 din Constituție, care stabilesc limitele revizuirii Constituției. Norma constituțională de referință reglementează condiții de constituționalitate intrinsecă a inițiativei de revizuire [alin.(1) și (2) ale art.152] și de constituționalitate extrinsecă a acesteia [alin.(3) al art.152].

35. Sub aspectul **constituționalității extrinseci**, privitoare la normalitatea împrejurărilor revizuirii Constituției, dispozițiile art.152 alin.(3) din Legea fundamentală, care interzic revizuirea Constituției pe durata stării de asediu sau a stării de război, se coroborează cu cele ale art.63 alin.(4) teza a II-a din Constituție, potrivit căroră revizuirea Constituției nu se poate realiza în perioada în care mandatul Camerelor se prelungește până la întrunirea legală a noului Parlament. Curtea constată că, în cauză, **nu subzistă nici una dintre situațiile la care fac referire textele constituționale menționate, fiind întrunite condițiile de constituționalitate extrinsecă a inițiativei de revizuire.**

36. Pronunțarea cu privire la **constituționalitatea intrinsecă** impune analiza prin raportare la dispozițiile art.152 alin.(1) și (2) din Constituție, pentru a determina dacă obiectul revizuirii îl constituie caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială, precum și dacă modificările propuse au ca efect suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale sau a garanțiilor acestora.

37. Realizând această verificare, Curtea constată că inițiativa de revizuire are ca obiect un text cuprins în Titlul II al Constituției – *Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale*, respectiv art.48 - *Familia*, care are în prezent următorul cuprins: ”(1) *Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor.*

(2) *Condițiile de încheiere, de desfacere și de nulitate a căsătoriei se stabilesc prin lege. Căsătoria religioasă poate fi celebrată numai după căsătoria civilă.*

(3) *Copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie.*”

38. Se propune o nouă redactare a alin.(1) al art.48 din Constituție, după cum urmează: ”*Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între un bărbat și o femeie, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor.*” Deosebirea față de redactarea actuală a aceluiași alineat constă în înlocuirea sintagmei ”*între soți*” cu sintagma ”*între un bărbat și o femeie*”.

39. Curtea constată că această modificare nu pune în discuție valorile expres și limitativ enumerate de art.152 alin.(1) din Constituție, și anume: caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, forma republicană de guvernământ, integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială. Prin urmare, **inițiativa de revizuire a Constituției este constituțională prin raportare la dispozițiile alin.(1) al art.152 din Legea fundamentală.**

40. Analizând, în continuare, conformitatea modificării propuse cu prevederile alin.(2) al art.152 din Legea fundamentală, referitoare la interdicția suprimării vreunui drept sau libertate fundamentală sau a garanțiilor acestora, Curtea constată, mai întâi, că textul propus a fi modificat are ca denumire marginală *Familia*, iar, în conținut, stabilește o serie de principii și garanții în privința căsătoriei. Având în vedere conținutul reglementării, Curtea reține că art.48 din Constituție consacră și protejează **dreptul la căsătorie**, și relațiile de familie rezultând din căsătorie, distinct de **dreptul la viață familială/respectarea și ocrotirea vieții familiale**, cu un conținut juridic mult mai larg, consacrat și ocrotit de art.26 din Constituție, potrivit căruia “(1) *Autoritățile publice respectă și ocrotesc viața intimă, familială și privată. (2) Persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri.*” **Noțiunea de viață de familie este complexă**, cuprinzând inclusiv **raporturile de familie de fapt, distinct de relațiile de familie rezultând din căsătorie, a căror importanță a îndrituit legiuitorul constituant să evidențieze distinct, în art.48, protecția relațiilor de familie rezultând din căsătorie și din legătura între părinți și copii.**

41. Întrucât propunerea de revizuire a Constituției vizează doar căsătoria și relațiile de familie ce rezultă din căsătorie, iar nu viața de familie în sensul art.26 din Constituție, Curtea urmează să stabilească numai dacă prin modificarea propusă de inițiatorii revizuirii Constituției se suprimă **dreptul la căsătorie, ori o garanție a acestuia.**

42. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, prin noțiunea ”*a suprima*” se înțelege ”*a face să dispară, a înlătura, a elimina, a anula*”. Examinând redactarea art.48 alin.(1) din Constituție, propusă de inițiatorii revizuirii, Curtea constată că aceasta nu este de natură să facă să dispară sau să înlătore, elimine ori anuleze instituția căsătoriei. De asemenea, toate garanțiile dreptului la căsătorie, astfel cum sunt consacrate în textul constituțional de referință, rămân neschimbate. Prin înlocuirea sintagmei ”*între soți*” cu sintagma ”*între un bărbat și o femeie*”, se realizează doar o precizare în privința exercitării dreptului fundamental la căsătorie, în sensul stabilirii exprese a faptului că aceasta se încheie între parteneri de sex

biologic diferit, acesta fiind, de altfel, chiar semnificația originară a textului. În anul 1991, când Constituția a fost adoptată, căsătoria era privită în România în accepțiunea sa tradițională, de uniune între un bărbat și o femeie. Această idee este susținută de evoluția ulterioară a legislației în materia dreptului familiei din România, precum și de interpretarea sistematică a normelor constituționale de referință. Astfel, art.48 din Constituție definește instituția căsătoriei în corelație cu protecția copiilor, deopotrivă “din afara căsătoriei” și “din căsătorie”. Este evidentă, deci, componenta biologică ce a fundamentat concepția legiuitorului constituant în privința căsătoriei, fiind fără îndoială că aceasta a fost privită ca uniunea dintre un bărbat și o femeie, câtă vreme numai dintr-o astfel de uniune, indiferent dacă este în căsătorie sau în afara ei, se pot naște copii.

43. Astfel fiind, **Curtea constată că inițiativa de revizuire a Constituției este constituțională în raport de prevederile art.152 alin.(2) din Constituție, întrucât nu suprimă dreptul la căsătorie ori garanții ale acestuia.**

44. Propunerea de modificare a art.48 alin.(1) din Constituție se referă exclusiv la dreptul la căsătorie și relațiile de familie ce rezultă din căsătorie. Alte drepturi fundamentale, la care fac referire memoriile *amicus curiae* depuse la dosar, nu sunt puse în discuție de inițiativa de revizuire și, prin urmare, nu pot face obiectul analizei de constituționalitate a acesteia.

45. Având în vedere aceste considerente, dispozițiile art.146 lit. a) teza a II-a din Constituție, prevederile Legii nr.47/1992, precum și dispozițiile Legii nr.189/1999, republicată, cu unanimitate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

Decide

Constată că inițiativa legislativă a cetățenilor intitulată “Lege de revizuire a Constituției României” îndeplinește condițiile prevăzute de art.150 și art.152 din Constituție.

Decizia se comunică inițiatorilor revizuirii, precum și Președintelui Senatului, și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 20 iulie 2016.